

Sadržaj

UVOD ZA VELIKE ČITATELJE	11
RAZVOJ ČITANJA	15
NERASKIDIVA POVEZANOST JEZIKA I ČITANJA	19
ČITANJE i SLOVO: Fonologija kao preduvjet razvoja čitanja	19
ČITANJE i RIJEČ: Suovisnost leksičkog razvoja i čitanja	24
ČITANJE i REČENICA: Čitanje kao pokretač razvoja sintakse	28
DISLEKSIJA ILI POREMEĆAJ ČITANJA	32
PRIJE ČITANJA	38
POSLIJE ČITANJA	45
ZADATCI ZA MALE ČITATELJE	53
RJEŠENJA POJEDINIHZADATAKA	147
LITERATURA	161

Ovaj je priručnik namijenjen malim čitateljima, njihovim učiteljima, roditeljima i logopedima. Čitanje je vještina, dakle ono se razvija vježbom, a cilj je ovog priručnika ponuditi vježbe kojima se razvija brzina čitanja, točnost i razumijevanje pročitanoga te jezične vještine uključene u razvoj čitanja. Vježbe koje se u njemu nalaze namijenjene su djeci u dobi od 8 do 11 godina, dakle djeci koja su ovladala početnim čitanjem, ali njihovo čitanje nije odgovarajuće brzine i točnosti te nemaju razvijene mehanizme razumijevanja pročitanoga. Zadatci u knjizi su ogledni primjeri prema kojima učitelj, roditelj ili logoped mogu sastaviti nove zadatke na temelju nekog drugog teksta. Kako je cilj čitanja uživanje u nekoj priči, zadatci su temeljeni na pričama koje su djeci bliske i zanimljive, a napisane su tako da poštuju jezični razvoj djeteta te svrhu s kojom su nastale. Priče sadrže poznate i svakodnevne riječi, napisane su jednostavnom sintaksom. Svaka od priča ima jasnu strukturu: lako je odrediti osnovne dijelove fabule, ima jasan zaplet i vrhunac radnje. U priče su svjesno uneseni određeni jezični elementi kao što je velik broj prijedloga u nekom kontekstu, velik broj glagola s predmecima, pseudoriječi, sinonimi ili antonimi. Na taj se način u svakoj od priča skriva jezično bogatstvo koje dijete spontano usvaja uživajući u priči i time dograđuje svoj jezični sustav.

Knjiga je podijeljena u dvije cjeline. U uvodnom dijelu opisan je razvoj čitanja, utjecaj pojedinih jezičnih sastavnica na vještinu čitanja te poglavlje o poremećaju čitanja. Slijede poglavlja u kojima su opisani ciljevi zadataka koji se nalaze u ovom priručniku. Zadatci su podijeljeni na one koji se rješavaju prije čitanja pojedine priče i zadatke koji se rješavaju nakon čitanja priče. U drugom dijelu priručnika nalaze se priče za djecu te radni dio priručnika sa zadatcima.

Uvod za velike čitatelje

Iako je pismo relativno nov evolucijski izum, čitanje je vještina koja u suvremenom svijetu uvelike određuje opstanak. Čovječanstvo zna čitati oko 5000 godina, što evolucijski gledano zaista nije dugo razdoblje. Čak štoviše, još je u srednjem vijeku čitanje i pisanje bilo vještina malog broja odabranih pod okriljem dvora ili Crkve. Dakle, u pet stotina godina ova je vještina postala ključna za preživljavanje pojedinca u suvremenom društvu. Čitanje i vještina kojom obavljamo ovu djelatnost, određuje naša obrazovna postignuća, akademski uspjeh i sposobnost snalaženja i komunikacije. Čitanje je neizbježno i uključeno je u gotovo sve čime se bavimo: od pristupa prikupljenim znanjima kojima čovječanstvo raspolaže do pečenja rođendanske torte.

Djeca u Hrvatskoj uče čitati tijekom prvoga razreda, a ovladavanje tehnikom čitanja je osnovno postignuće prve godine školovanja. Kako velik broj djece već dolazi u prvi razred s poznavanjem slova, a neki i s usvojenim početnim čitanjem, očekivanja obrazovnog sustava su vrlo velika. Već tijekom drugog razreda od učenika se očekuje da samostalno pročitaju *Carevo novo ruho* i *Djevojčicu sa šibicama* Hansa Christiana Andersena ili neke od priča iz zbirke o Medi Winnieju zvanom Pooh. Ova su djela zbog svoje složene sintakse te mnoštva arhaičnih i rijet-

Čitanje je složena kognitivna aktivnost koja podrazumijeva pretvaranje vidnih simbola u zvučne, tj. pretvaranje slova u glasove te spajanje glasova u riječi koje su dio nekog teksta. Čitatelj razumije pročitanu tekst zahvaljujući jezičnim sposobnostima te prethodnim znanjima i iskustvima.

Čitanje je jedan od kanala komunikacije jer omogućuje razmjenu znanja i misli.

kih riječi velik izazov čak i izuzetnim sedmogodišnjim i osmogodišnjim čitateljima. Uzmimo kao primjer sljedeće rečenice: *Ne samo da su joj boje i uzorak izvanredno lijepi, već ruho, sašiveno od te tkanine, ima čudno svojstvo da je nevidljivo svakome onom tko je nesposoban za svoju službu ili je pak neizrecivo glup* (Carevo novo ruho)¹ ili *Zec zamišljeno pogladi brkove i nadoda da će se Pooh, ako ga uguraju natrag u brlog, naći točno ondje*

gdje je već bio i da on, Zec, zna se, jedva čeka da mu Pooh ponovno dođe u goste, ali red je red, a red nalaze da neki žive na stablima, neki pod zemljom, a neki... (Medo Winnie zvani Pooh)². Stoga mnogi mali čitatelji sumnjaju u svoju vještinu i prelako odustaju. Učitelji se susreću s vrlo različitim predznanjima i različitom razinom razvijenosti predvještina čitanja, što uvelike proizlazi i iz nepostojanja jedinstvenog nacionalnog kurikuluma za predškolu. Iako se u predškolskim ustanovama predvještine čitanja i pisanja potiču na različite načine, u Hrvatskoj još uvijek ne postoji propisani program poticanja jezičnih sposobnosti i predvještina čitanja i pisanja. Provjeru spremnosti za ulazak u školu provode stručni suradnici različitih usmjerenja (logoped, pedagog, psiholog) pa se i njihova mišljenja o važnosti pojedinih vještina i sposobnosti razlikuju, baš kao i testovi, upitnici i ljestvice koje pri tome koriste. Početno ovladavanje čitanjem i pisanjem razlikuje se od razreda do razreda, a ovisi o mnogim čimbenicima: spremnosti učenika u razredu za ovladavanje čitanjem i pisanjem, početnici koju učitelj odabere za rad te korištenoj metodi poučavanja čitanja.

Unatoč neujednačenostima, nepostojanju jedinstvenih programa i propisanih metoda poučavanja, obrazovni sustav postavlja vrlo visoka očekivanja, kao što su provjere razumijevanja pročitanoga te čitanje spomenutih književnih djela nakon prve godine sustavne poduke u čitanju. Programi za poticanje ranoga čitanja u inozemstvu preporučuju da mali čitatelji tijekom prvoga i drugog razreda trebaju „brusiti“ svoju vještinu razumljivim i jednostavnim tekstovima s malim brojem nepoznatih riječi i jednostavnom sintaksom kod kojih je razumijevanje pročitanoga neupitno. Naravno, to ne znači da su djeca zakinjuta za složenije, ali izuzetne književne forme kao što su spomenute bajke, jer im ova djela čitaju učitelji i roditelji. S čitanjem nije kao s hranom na tanjuru: poslastica ne slijedi nakon pojedenog variva. Čitanje je samo po sebi poslastica, a čitanje jednostavnih i zanimljivih književnih formi preduvjet je za čitanje složenih tekstova, ozbiljne i stručne literature. Zanimljivo je da velik broj učitelja, roditelji, ali i sama djeca uviđaju da knjige koje su im zanimljive i privlačne najviše utječu na razvoj čitanja. Generacija djece odrasle za vrijeme velikog uspjeha sage o Harryju Potteru odrasla je u mlade ljude s većim interesom za čitanje i knjigu općenito³.

Većina osnovnoškolaca čita isključivo kada i ono što mora, dakle čitanje je svedeno na čitanje lektire. Kako je izbor lektire često neprikladan u odnosu na vještinu čitanja i jezične sposobnosti tipične za pojedini razred, preteška i nerazumljiva književna djela djeluju nepoticažno i ne pobuđuju želju i volju za čitanjem. U Hrvatskoj ne postoje smjernice o čitanju lektire za osnovnoškolce koje uzimaju u obzir jezično znanje i vještinu čitanja pa zbrku u sustavu rješavaju iskusni učitelji koji mogu razdvojiti važnost poznavanja fabule neke priče i razumijevanja odnosa, motiva i osobina likova (npr. poznavanje redosljedca radnje u knjizi *Vlak u snijegu*, razumijevanje postupaka likova u *Šumi Striborovoj*) od samostalnog čitanja

1 Andersen, H. C. (1991). *Carevo novo ruho*. Zagreb: Naprijed.

2 Milne, A.A. (1998). *Medo Winnie zvani Pooh*. Varaždin: Katarina Zrinski.

3 Pretražujući mrežne stranice moguće je naći velik broj izvještaja koji o ovome govore (npr. http://www.scholastic.com/aboutscholastic/news/KFR_0207.pdf).

i razumijevanja djela. Tako se u nekim školama pojedina djela čitaju na nastavi ili u grupama u knjižnici uz objašnjenja i prepričavanje pročitanih dijelova jednostavnim suvremenim jezikom. Velika su pomoć i izdanja lektire koja na rubovima stranice imaju izdvojene nepoznate riječi, no treba imati na umu da jezik ne uključuje samo leksičko znanje, već i morfoloiju (gramatičko označavanje riječi) i sintaksu (slaganje riječi u jedinice dulje od samostalne riječi) koje su također odraz vremena u kojem je književno djelo nastalo, a izdvojeni pojmovi učeniku ne pomažu u razumijevanju ovih jezičnih sastavnica.

Velik broj djece ne ovladava čitanjem u skladu s očekivanjima obrazovnog sustava. Najveće se poteškoće pojavljuju tijekom trećeg i četvrtog razreda kada se mijenja fokus i svrha čitanja. Čitanje zbog čitanja (tj. ovladavanja čitanjem) postaje čitanje zbog učenja. Obrazovna psihologinja Jeanne S. Chall (1983) opisala je ovaj fenomen kao „pad u četvrtom razredu“, a odnosi se na činjenicu da mnoga djeca u dobi od 8 i 9 godina počinju pokazivati otpor prema čitanju. Kako djeca u engleskom govornom području kreću u školu godinu dana ranije nego djeca u Hrvatskoj, u našem se sustavu ovaj fenomen pojavljuje na prijelazu u treći razred. U toj dobi postaje nedovoljno jednostavno iščitati tekst, sada je potrebno tekst razumjeti i iz njega učiti. Djeca koja imaju teškoće čitanja ne mogu napraviti ovaj korak i postaju prepoznata kao djeca s teškoćama čitanja ili poremećajem čitanja. Spori čitatelji koji nisu u potpunosti ovladali tehnikom čitanja pokušavaju izbjeći složenije tekstove, a i čitanje općenito, što dovodi do još većeg zaostajanja u odnosu na vršnjake. Kako naš sustav ne prepoznaje teškoće čitanja u ranijoj dobi, a dijagnoza poremećaja čitanja, tj. disleksije se postavlja u dobi u kojoj je čitanje trebalo biti automatizirano, najveći je broj djece uključen u logopedsku terapiju čitanja upravo u trećem razredu. Najčešće se radi o lošim i neuvježbanim čitateljima, a ne o pravom poremećaju čitanja. Razloge postojanja velikog broja djece s teškoćama čitanja zasigurno treba između ostaloga tražiti i u već spomenutom nepostojanju programa za poticanje predvještina čitanja, nedovoljno dobro razrađenoj sustavnoj poduci čitanja u hrvatskom osnovnoškolskom kurikulumu te nerazmjeru između zahtjeva u pojedinim razredima bez uvježbavanja vještina koje bi omogućile uspješne prijelaze.

Vješto čitanje određeno je primjerenom brzinom, točnošću i pravilnim intonacijskim obrascima, a do automatizacije čitanja dolazi tijekom prve dvije godine sustavne poduke u čitanju, dakle između prvoga i trećeg razreda (Kuhn, Stahl, 2003). Tijekom tog razdoblja vještina dekodiranja usavršava se vježbom, a oko 8. godine čitanje postaje automatski proces: odvija se brzo, bez osobitog napora, autonomno i bez svijesti o izvođenju neke složene mentalne radnje (Logan, 1997). Dekodiranje postaje nenamjerna autonomna aktivnost. Čitatelj ne može spriječiti prizivanje riječi na koje nailazi pa tako bez svjesnog usmjeravanja pažnje čita natpise na izlozima ili obavijesti na dnu televizijskog ekrana aktivno razmišljajući o sadržaju emisije koju gleda. Automatizacija čitanja omogućava čitatelju izvođenje dviju aktivnosti istovremeno, što je preduvjet razumijevanja pročitanaoga. Uspješan čitatelj preusmjerava svoju pažnju s dekodiranja na integraciju nižih i viših, zahtjevnijih kognitivnih vještina te čita tečno s razumijevanjem (Kuhn i sur., 2010).

Ova je knjiga prvenstveno namijenjena djeci s teškoćama čitanja, djeci kojoj je potreban dodatni rad i smjernice kako bi svladala ovu važnu vještinu. S djecom s poremeća-

Dekodiranje je sposobnost povezivanja slova i odgovarajućih glasova. Spajanje glasova u riječ omogućuje prizivanje značenja riječi i njezina zvučnog ostvarenja:

o s a → /o/ /s/ /a/

→ značenje: kukac sličan pčeli

→ zvučno ostvarenje: [osa]

Disleksija je poremećaj čitanja koji se očituje u smanjenoj brzini čitanja, velikom broju pogrešaka i narušenom razumijevanju pročitanoga.

jem čitanja potreban je sustavan rad na mnogim drugim sposobnostima i vještinama kojih se ne dotiče ova knjiga. No, zadatci koji se u njoj nalaze početna su točka i u terapiji disleksije. Zbog jezičnih osobitosti koje su utkane u priče u ovoj knjizi i ciljanih zadataka kakve ne nalazimo u radnim bilježnicama, ovaj je priručnik korisna potpora učiteljima. Unatoč tome što čitavo naše obrazovanje ovisi o vještini čitanja, samo čitanje

obrazovni sustav ponekad vrlo okrutno provjerava, a nedovoljno podučava, stoga su priče, zadatci i primjeri koje donosi ovaj priručnik izrazito korisni za svakog malog čitatelja, neovisno o njegovoj vještini.

Čitanju možemo pristupiti na različite načine i o čitanju možemo govoriti iz različitih kutova: npr. tražeći područja mozga odgovorna za čitanje i promjene koje se u njima događaju za vrijeme čitanja, istražujući utjecaj različitih kognitivnih sposobnosti na čitanje, govoreći o motivaciji za čitanje ili sociokulturološkim pretpostavkama nužnima za razvoj pismenog društva. Ovaj priručnik pristupa čitanju iz logopedске perspektive. Čitanje je promatrano kao prvenstveno jezična vještina. Čitanje je umjetnost koja nam omogućuje ulazak u nove svjetove, ali samo ako posjedujemo dobro razvijene jezične sposobnosti i vještine na kojima se čitanje temelji.